

PRIELINKSIŲ VARTOJIMAS LYGINIMO SANTYKIAMS REIKŠTI

E. VALIULYTĖ

Prielinksniai, kaip tarnybiniai žodžiai, kalboje savarankiškai nevartojami. Jie struktūriškai sieja daiktavardžio (ar jį atstojančio žodžio) netiesioginj linksnį su kitu savarankišku žodžiu: su veiksmažodžiu (*eiti į miestą*), daiktavardžiu (*miškas prie kelio*), būdvardžiu (*baltesnis už sniegą*), jvardžiu (*kas iš mūsų*), skaitvardžiu (*vienas iš daugelio*), prieveiksmiu (*toli nuo namų*), ir reiškia santykius tarp tų žodžių.

Prielinksniais gali būti reiškiami jvairūs santykiai: erdvės (*išeiti iš namų, praeiti pro mišką, gyventi prie ežero*), laiko (*išeiti iš ryto, dirbtis per dieną, sugrįžti į pavakarij*), priežasties (*verkti iš džiaugsmo, pamiršti per skubėjimą*), paskirties (*vaistai nuo gripo*), šaltinio (*sužinoti iš draugo*), pavadavimo (*dirbtis už broli*), tarpininkavimo (*perduoti per pažištama*), kiekybės (*sumokėti apie šimtą rublių*), lyginimo (*sunkesnis už akmenį*) ir kt.

Straipsnyje bus nagrinėjamas prielinksnių vartojimas lyginimo santykijų reikšme.

Prielinksnis už

Prielinksniu *už*, einančiu su galininko linksniu, gana dažnai yra reiškiami lyginimo santykiai. Priklausomai nuo prielinksnio *už* vartojimo aplinkybių, galima išskirti kelis jo kalbamosios reikšmės atspalvius.

1. Žodžių junginiuose, kurių pagrindiniu dėmeniu eina aukštesniojo (ar aukštėlesniojo) laipsnio būdvardis ar prieveiksmis, o priklausomuoju — bet koks daiktavardis (ar jį atstojantis žodis), prielinksnis *už* reiškia lyginimą su skirtumo atspalviu. Šiuo atveju pasakoma, jog lyginamasis daiktas ar jo veiksmas turi daugiau pagrindiniu dėmeniu reiškiamos ypatybės, negu priklausomuoju dėmeniu nurodytasis daiktas.

Vargas sunkesnis už akmenę l. žodžiai aštresni už dagiléli. Slk. Žalesnis už lapus žalius ten klykavo žalvarnis. SNérR I 384. *Už kiaulę mažesnis, už anglę juodesnis, už sniegą baltesnis, už bažnyčią aukštesnis.* Ms. *Už suni mažesnis, už arkli didesnis.* Srv. *Teisybė už saulę švie-*

s e s n ē. Jon. Drąsi valia raudonarmiečio k i e t e s n ē u ž ledus, granitą. SNèrR I 473. Tada tai jo gema pirmoji giesmė, liūdnesn ē u ž girių o š i m q... MairRR I 62. O mano sesulė u ž ž v a i g ž d e s š v i e - s e s n ē. GirRP 10. Jiems mes buvome b a i s e s n i u ž v a g i s ir ž m o g ž u d ž i u s. VenclGD 288. Sodžiaus dalykai Rapolui nebuvo s v e t i m e s n i u ž savo n a m ą d a l y k u s. VaižgRR I 137. Aš tau pačią saulę atiduosiu, nes tu man skaist esn ē u ž saulę. VaižgRR I 59. Ji vežesi liūdesi, galin gesn į u ž džiaugsmq ir p a v a s a r į. CvR₁ I 90. Raulas buvo ir gražesnis, ir tvirt esnis u ž kitus v a i k i n u s, ir protin gesnis u ž juos, vienok kiti Raulą laikė ž e m e s n i u u ž s a v e. BilR I 34. U ž gyvybę tu b r a n g e s n ē, širdyje kur plaka. SNèrR I 295. Ta mergaitė — lengvesn ē u ž v e j q skrenda prie miesčių gatvėm kreivom. SNèrR I 277. Nebijok mergužėle, ristas mano žirgas: kad ir vytų tavo broliai, viesulus i sižaboję, nepavytų mano žirgo, kurs u ž v i e s u l u s e i k l e s n i s. KrèvP 58.

Tu geriau rašai u ž savo b r o l į. JablRR I 666. Kaimynas g e - r i a u u ž juos gyvena. Grž. Jis turi d a u g i a u pinigų u ž t a v e. Pn. Aukščiau u ž b a ž n y č i q pasikélé (paukštis). Grž. Vilnele, bék ɬ Vilijq, o Vilija — i Nemunq, — sakyk: tévynę mylime l a b i a u mes u ž g y v e n i m q. SNèrR I 367.

Skirtumo reikšmė gali būti pabrėžiama dalelytēmis *ir, net*, kurios stovi prieš prielinksni u ž.

Ponas sugrižęs iš miško juodesnis ir u ž ž e m ė. VienA 31. Bük mažesnis ir u ž aguonos grūdeli, niekam nešok i akis. BaltPV I 27. Namie Jonas Puodžiūnas vilkėjo prasčiau ir u ž kitą sklypininką. VienR V 31. Jis galvojo apie tuos kaimynus, savo šalies ir luomo žmones, kurie tam siau gyveno ir u ž kurmius. CvR₁ V 59. Bet ir u ž mažus paukštelius čiulbuonėlius, u ž lakšttingalėles garsiau dainuoja ten jaunos sesulės... KrèvP 21. Sūnus net u ž tévą gražesnis. Ktk.

Lyginamujų dalykų ypatybės kiekio skirtumui pasakyti prie būdvardžio ar prieveiksmio yra vartojami kiekj reiškiantys žodžiai ar junginiai.

Šitas tylėjimas buvo d a u g s u n k e s n i s u ž smarkiausią p i o v i - m q. VaižgRR I 165. Tą valandą jaučiau, kad šioj ašarų pakalnėj esama žmonių, u ž mane daug daug nelaimingesnių. BilR I 213. Rozalija gerokai žemesn ē u ž savo draugę... CvR₁ I 245. Elenq, u ž save žymiai jaunesn ē sesutę, Petras myléjo, nors ji jam atrodé kiek sentimentalai ir naivi. VenclGD 57. Samdinys bernas, nors d i g u b a i buvo augesnis u ž Kaziu ką, vis délto dar labai jaunas... VaižgRR I 393. Jojo antrininkas buvo Aužbikių Šiukshta Mykolas, perpus u ž j i jaunesnis. VaižgRR I 36.

Petras Serva buvo du kartus senesnis u ž savo Marjoną. CvR₁ I 9. Gal būt, jis šimtą kartų u ž mane geresnis. BilR I 128. Dveja is metais anksčiau u ž kitus nusitvérė arklo ir dalgés. VaižgRR I 394. Tai buvo keleriai s metais u ž Kareivą vyresnis žmogus, kadaisė abu juodu studijavo Berlyne. VenclGD 36. Jonas

Puodžiūnas buvo tik keliais metais vyresnis už savo broli Antaną... VienR V 11. Svarbiausia, su Varneliu ir su juo, t. y. Jurgila, jis kalbėjo kaip su sau lygiais, nors buvo už juos gerokai vyresnis ir visa galva aukštesnis. VenclGD 128.

2. Prielinksnis už vartojamas žodžių junginiuose, kurių pagrindiniu dėmeniu eina aukščiausiojo arba aukštesniojo laipsnio būdvardis ar prieveiksmis, o priklausomuoju — įvardžiai *visas*, *viskas*. Tokiu atveju yra reiškiamas lyginimas su išskyrimo atspalviu.

Betgi už visus geriausiai tai karvutė juodausė — ji Sigutei gailestinga, gero žodžio jai nestinga. SNérR I 447. *Kaip dievas duoda kam sveikatą, tai už visa brangiausiai geriausia!* Lp. *Bet už visus labiausiai pamilo ji skaisti bajoro dukrelę, balta lelijelę...* KrévP 65. ... *kaip Drüktenis tars žodį, taip visuomet jo patarmė išeis geriausia, nes geriausiai už visus išmano.* ŽemR III 25.

Jisai, Pranukas, už visus kaltėsnis... ŽemR I 199. *Sveikata už viską mėilesnė.* Nj. *Mes pabaigėm rugius piaut už visus greičiau.* Ktk.

Prielinksnis už išskiriamaži lyginimą rodo ir žodžių junginiuose, kurių pagrindiniu dėmeniu eina aukštesniojo laipsnio būdvardis ar prieveiksmis, priklausantis neiginj turinčiam žodžiui ar jeinantis į klausiamojo sakinio sudėtį.

Prie sunkaus darbo nebuvो už jį geresnio. LzPR I 221. *Nėr už ją stipresnio,— gyvybės nieks nenugalės.* MiežML 99. *Šito darbo niekas geriau už man nemoka.* Ktk. *Pasakyk, ar yra mūsų sodoj už jį doresnis vaikis?..* ŽemR I 13.

3. Junginiuose, kur prie aukštesniojo ar aukštėlesniojo laipsnio būdvardžio yra prisijungęs nedidelj, nežymų ypatybės kiekio skirtumą rodantis žodis, lyginimas reiškiamas su silpnu tapatumo, atitikimo reikšmės atspalviu (plg. toliau duodamus junginius su prielinksniais *su*, *sulig*).

Pikčiurnų akimis žiūrint, Malonė buvo beveik butelninkas, nors, tiesą pasakius, jo ūkis nedaug kuo mažesnis buvo už Pikčiurnų ūkį. SimonP 37. *Stovi kuprelis mažai ką už slenkstį didesnis.* CvR IX 204. *Jo boba truputį jaunėlesnė už jį.* Ktk.

Panašų lyginimą reiškia ir junginiai, kurių pagrindiniu dėmeniu eina aukštesniojo laipsnio kiekio reikšmės prieveiksmis su neiginiu, susijęs su tam tikru nelyginamojo laipsnio būdvardžiu.

Teisybė, menas, grožis žmogui reikalangas ne mažiau už duoną kasdieninę. VenclGD 331. *Šitas daiktas man naudingas ne mažiau už aną.*

4. Prielinksnis už yra vartojamas įvardžių samplaikose: *vienas už kitą, kitas už kitą*, priklausančiose aukštesniojo laipsnio būdvardžiui ar prieveiksmiui. Taip yra reiškiamas daugelio vienarūšių daiktų ar jų veiksmų lyginimas tarpusavy (plg. analogišką prielinksnio *i* vartoseną).

Turėjo jis keturis sūnus kaip qžuolus placiašakius, kurie buvo vienas už kitą stipresnis, vienas už kitą narsesnis... KrévP 24—5. *Dideli, keliais gyvenimais namai tėsēsi iš abiejų pusų be*

galo, plačios gatvės, tiesios kaip stalas, buvo už viena kitą gražesnės... BilR I 240. *Vienas už kitą geriau šnekėjo, vienas už kitą riebesniai žodžiais plūdo kunigą...* CvR₁ V 129. *Smuklėje pradėjo rékti ir šaukti vienas daugiau už kitą.* SimonR IV 66. *Tiesą sakant, viena gražesnė už kitą.* SimonP₁ 10. *Ir nuo šitų dvarų ir bokštų, kurie mainosi paskui vienas kitą, už kitas kitą puikesni ir išvairesni, atkreipių liūdnas savo akis į žaliuojančias pievas ir laukus...* BilR I 132.

Prielinksniai iš ir tarp

Prielinksniai *iš, tarp*, einantys su kilmininku, gali reikšti lyginimo santykius su išskyrimo reikšmės atspalviu, kaip ir *už* su galininku. Tik pirmyjį prielinksnių vartojimas kalbamąja reikšme yra labai ribotas. Jie tokią reikšmę turi žodžių junginiuose, kurių pagrindiniu dëmeniu eina aukščiausiojo ar aukštesniojo laipsnio būdvardžiai, o priklausomuoju — įvardžio *visas* kilmininkas, vienas arba su daiktavardžio kilmininku (plg. prielinksnių *už, per, iš* dalies *prieš* vartojimo aplinkybes kalbamąja reikšme).

Eglė laimingiausia iš visų marčių; ji nelieja gausiai ašarų karčių. SNèrR I 419. *Iš visų nesuskaitytų turtų, kuriais puikinosi didžiavosi bajoras, brangiausia buvo jam duktė.* KrévP 64. *Ę iš visų viršenės auga baravykas.* BaranAŠ 21.

Bet tarpu visų garsių tos giminės vyryų, tarpu visų, kurie sedėjo aukštoje Merkinės pilyje, garsiausias buvo senas bajoras Mykis. KrévP 24.

Prielinksniui *iš* būdingas ryškesnis lyginamojo daikto išskyrimas.

Prielinksnis per

Kai kuriose tarmėse (kartais ir raštuose) prielinksnis *per*, einantis su galininku, gali reikšti lyginimo santykius su išskyrimo atspalviu, kaip prielinksnis *už* literatūrinėje kalboje. Tačiau prielinksnio *per* vartojimo aplinkybės kalbamąja reikšme yra žymiai siauresnės, negu pastarojo prielinksnio. Prielinksnis *per* dažniausiai vartojamas aukštesniojo laipsnio būdvardžių ar prieveiksmių junginiuose, priklausančiuose žodžiams su neiginiu.

Per senąjį bernioką geresnio nebepasisamdyti. Grž. *Per mūs šuni sargesnio nerasi.* Jrb. *Néra gajesnio daikto per bobą.* Pc. *Nér darbesnės ir gražesnės per mano mergelę.* Rod. *Per ji vyresnio nebuvo.* Lnkv. *Man nér geresių grybų per baravykus.* Alv. *Nér geresnio valgymo per barsčius.* Pc. *Per vargo mergelę néra gražesnės.* Vrn. *Per ji nér didesnio valkatos.* Šn. *Atjok, berneli, pas mane, néra man meilesnio per tave.* Skr. *Per vėją nér silnesnio.* Lz. *Nér geresių plūksnų per šitas.* Lp. *...tada jis galvojo, kad per sielininką néra laimingesnio žmogaus pasauly.* BalčHP 206.

Per mane daugiau nedirbi, o aš vis tiek nieko neturiu, kaip neturėjau... KrėvRg 105. *Na, ir kalbėti per mane niekas gražiau ir sumaniam nekalbėjo.* KrėvAP 53. *Per Žiukelį geriau niekas nepagieda.* Sn.

Retkarčiais prielinksnis *per* išskiriamajam lyginimui reikšti vartoamas su jvardžio *visas* daugiskaitos galininku ir aukštesniojo laipsnio būdvardžiu teigamuose pasakymuose.

Gaubys per visus vertesnis. Plt.

Prielinksnis *per*, skirtingai nuo *už*, ta pačia reikšme gali būti vartojamas ir daiktavardiniuose žodžių junginiuose, kur nenurodytas lyginimo pagrindas. Jis išryškėja iš konteksto.

Nér medžio per qžuolą. Ėr. *Nér mésos per kiaulieną.* JablRR I 658. *Nebuvo ir nebus per mano mergele.* Mrc. *Nér javo per kvietę.* Ėr. *Nér valgymo per šviežias bulves su sviestu.* Ds. *Niekur neradau tokios gegulės per tave.* Vlk.

Prielinksnis prieš

1. Prielinksniu *prieš*, kuris eina su galininku, dažnai reiškiami lyginimo santykiai su priešpastatymo atspalviu¹. Šis prielinksnis vartojamas tada, kai norima pabrėžti lyginamujų daiktų skirtumą kokiui nors atžvilgiu. O daiktų skirtumas ypač išryškėja, priešpastačius juos. Pavyzdžiu, sakiny *Sūnus vidutinio ūgio, bet prieš tévą mažas* pasakoma, kad sūnus mažas, palyginus jį su tévu. Prielinksnis *prieš* gali rodyti, jog lyginamujų daiktų ypatybės, sugretinus juos, pasidaro net priešingos. Si prielinksnio *prieš* reikšmė yra aiškiausia būdvardiniuose žodžių junginiuose, kur lyginimo pagrindas pasakomas nelyginamaja būdvardžio forma.

Pelē prieš žiurkę (žvynę) *labai maža* (plg.: *Žiurkė prieš pelę labai didelę*). JablRR I 663. *Jie prieš tave visai kvailučiai.* JablRR I 663. *Mūsų gražios uogos prieš tas, kur šiandien mačiau.* Ėr. *Prieš ją ānas senas.* Ktk. *Mokytojaut prieš pirmynkyste lengva.* Ktk.

Prielinksnis *prieš* lyginimo reikšme su priešpastatymo atspalviu vartojamas ir veiksmažodiniuose junginiuose, kurių pagrindiniu nariu eina būseną ar jos kitimą reiškiantis veiksmažodis. Tokie junginiai negausūs.

Prieš kenčiančius dar nekenčiam. Vžns. *Prieš ją (Aušrinę) nublanksta visos kitos žvaigždės, net pelėkis Jupiteris.* VienA 185. *Kistinėlės bangų ošimas nyko prieš jų kalbos ir dainų skambumą.* VienR I 13.

Prielinksnis *prieš* rodo ryškų daiktų priešpastatymą daiktavardiniuose (ar jvardiniuose) junginiuose, jeinančiuose į klausiamuosius sakinius.

Ką reiškia panagės prieš pieną? BaltPV I 9. *Na, leiskim, tegu dar komjaunuolis, bet ką jis reiškia prieš tokius revoliu-*

¹ Н. А. Широкова, Из истории предложных конструкций, выражающих сравнительно-сопоставительные отношения, Казань, 1963, р. 17, 28—33.

cionierius, kaip *Strimas*, pagaliau prieš tokį žmogų, kaip gydytojas? VenclGD 289. Kas tie pinigai prieš dangų? ŽemR III 231. Kas jūs esate prieš mane? ŽemR III 582. Anksčiau kas mes buvome prieš tuos ponus, o dabar tegu jie nusižemina. Nm.

Ta pačia reikšme prielinksnis prieš pavartojanas daiktavardiniuose junginiuose ir kitais atvejais.

Eik tu, eik, nabage, tu prieš aną tik vaikas tesi. Škn. Tu prieš mane tik dulkė. Ds.

Kartais lyginimas gali būti reiškiamas dviem skirtingais prielinksnio prieš junginiais, sujungtais dalelyte *kaip*.

Tu prieš jį kaip musia prieš žvirblį. Mrk.

2. Prielinksnis prieš, kaip *už* ir *per*, gali reikšti lyginimą su išskyrimo atspalviu. Tokią reikšmę šis prielinksnis turi aukštesniojo laipsnio būdvardžių ar prieveiksmių junginiuose, priklausančiuose neiginį turintiems žodžiams (plg. prielinksnių *už* ir *per* vartojimo aplinkybes).

Prieš lakštингėlės nėra gražesnio giedojimo. Ds. Prieš lietuvius niekas nemoka dainuoti gražiau. Viln.

Priehinksnis prieš, kaip ir *per*, išskyrimo reikšme vartojamas ir daiktavardiniuose junginiuose, susijusiuse su neiginį turinčiu žodžiu.

Prieš Adéle tai jau mūs brigadoj darbininkės nér. Trgn. Visa draugystė pripažino, kad nėra dainų prieš Lietuvos dainas ir nér dainininkų prieš Lietuvos mergeles. Didž-ŽmA 84. Niekas tas auksas né sidabras prieš dienas jaunystės. Sk.

Tarmėse prielinksnis prieš su įvardžio *visas* ir daiktavardžio daugiaskaitos galininku bei aukštesniojo laipsnio būdvardžiu tokia pačia reikšme retkarčiais pavartojanas ir teigiamuose pasakymuose.

Anas važiuoja karietoj — prieš visus ponus gražesnis. Tvr.

Priehinksnis *i*

Priehinksnis *i* su galininku vartojamas, reiškiant panašių daiktų lyginimą.

Priehinksnis *i* kalbamają reikšmę turi žodžių junginiuose, kurių pagrindiniu dėmeniu eina būdvardis *panašus*, *-i²* ir veiksmažodžiai *atsiginti*, *nusiduoti* ir *pan.*

Šiuo kartu žaibas buvo panašus i augiašakį ugnies medži. CvR₁ V 105. Roželė i motiną panaši buvo; tik skaistėsnė, nes tiek vargo dar nebuvo mačiusi. LzPR I 117. Kalnuose jau buvo galima žiūrėti ledynus, ... briaunotų viršūnių atšešelius, kurie iš tolo buvo panašūs i mėnulio dėmes. VienA 195.

² Plg. dėl to A. Valeckienė, Kai kurių būdvardžių paraleliniai junginiai su jvairiais daiktavardžių linksniais ir priehinksnių konstrukcijomis, „Kalbos kultūra“, sas. 6, Vilnius, 1964, p. 17.

*Ir į ką ji atsigimė tokia graži ir žvali šitoj apsileidėlių kūtvėlų
šeimoj!* Myk-PutS I 66. *Atgimė jis į tėvą* savo iš lyties ir iš būdo
(iš tévą panašus gimė). J. *Atsigimk* tu man taip į savo tėvą! Skr.
I ką žentas įsigimė, toks biaurybė! J. *Jis nusigimė į dėdeles.* Mrk.
Pasigimė į tėvą. Plng. *Pagimė į dėdes.* Šts. *Vienas
vaikas į tėvą išsidavęs.* Gs. *Nors viena duktė nusidavė į
močią.* Skp. *Jis į tėvą nuaugo.* Slv.

Kartais minėtas būdvardis (ar veiksmažodis) gali būti ir nepasakytas, jis lyg numanomas.

I katę ir katukai. Kps. *Visai į tėvą — kaip iš akies lup-*
tas! Kt. *Mūsų visi višciukai į gaidį — balti.* Gs. *Aš esu vardu*
ī dėdė (turiu dėdės vardą). Šts.

Prielinksnis į esti vartojamas ir žodžių samplaikoje vienas į kitą, pri-
klausančioje būdvardžio panašus daugiskaitos formai. Taip reiškiamas vie-
narūšių daiktų panašumas tarpusavy.

*Nebuvo jie vienas į kitą ir panašūs, tiek būdu, tiek išorine
išvaizda.* VienA 5. *Jie buvo vieni į kitus panašūs...* CvR₁ II 321.

Prielinksnis į esti vartojamas ir sustabarėjusiucose žodžių junginiuose,
sudarytuose iš to paties žodžio vardininko ir galininko. Tokiais atvejais yra
pasakomas vienarūšių daiktų vienodus kokiui nors atžvilgiu.

Kad gražūs, kad dideli žirniai — grūdas į grūdą (visi vienodi)! Pc. *Kokios gražios malkos — pagalys į pagalį* (nėra prastų pagalių)! Ėr. *Visos trys viena į vieną* (lygios didumo ir gražumo) jo duktėrys. BsMt I 12.

Prielinksniai sulig, su

1. Prielinksniai *sulig, su* su jnagininku yra vartojami, lyginant daik-
tus, kokiui nors atžvilgiu atitinkančius vienas kitą.

Šie prielinksniai, skirtingai nuo kitų, lyginimo reikšme su atitikimo
atspalviu vartojami paprastai daiktavardiniuose žodžių junginiuose. I to-
kių junginių sudėtį neretai jeina atžvilgio kilmininkas³, kuriuo pasakomas
lyginimo pagrindas.

Rugiai šiemet sulig žmogum didumo. Kur. *Šapas sulig
klojimu platomo.* Kp. *Medis didumo sulig kalnu.* Šv. *Šermukšnis su namu
didumo.* Ktk.

Pušaitės sulig žmogum. KzR. *Sulig medžiu ir liemuo.* Vlkj.

Kai prie lyginamajų daiktų reiškiančio daiktavardžio yra žodis bendriau
nusakantis jo pozymį, tada prielinksnių *su, sulig* konstrukcijos, konkrečiau
apibūdinančios tą daiktą, esti savarankiškesnės.

Tai gavai didelį vyrelį: sulig slenksciui aukščio. Ign. *Kokia
čionai svočia, kokia be svočiutė: su piesta drūtumo, suslenksciui
aukštumo.* Antš.

Šių prielinksnių konstrukcijos su jnagininku pavartojamos ir visai sa-
varankiškai.

³ Dėl šio kilmininko žr. J. Jablonskis, Rinktiniai raštai, I, Vilnius, p. 586.

Sulig kamuoliu didumo, sulig apyniu lengvumo (pūslė). Užp. *Sulig slenkščiu didumo, sulig piesta drūtumo.* Ds.

Prielinksnių su, sulig vartosena daiktavardiniuose žodžių junginiuose gali būti atsiradusi atitinkamų veiksmažodinių junginių pagrindu, plg.:

Beždžionės būva su žmogumi didumo. Rm. *Vaikas dar nedidelis, sulig stalutéra.* Ęr.

Prielinksnis su lyginimo reikšme su tapatumo atspalviu vartojamas ir būdvardžių *lygus, tapatus*, taip pat tos pačios šaknies veiksmažodžių bei daiktavardžių junginiuose.

Lygus su medžiu, niekad saulės nemato. Lš. *Sūnus jau lygus su tėvu.* Ktk. *Net vidurinėje mokykloje nebuval poetu ir niekados merginos akių nelyginau su rugiagélémis.* SluckGMN 363. *Varlė nori lygintis su jaučiu.* PP 435. Bet, šiaip ar taip, su *Šalteikių Karalium ne kiekvienas gali lygintis.* SimonVK I 291. (*Saidas*) *raitas jojo ir plaukė taip gerai, jog čia niekas negalėjo su juo susilyginti.* BalčHP 228. *Raitas su pėsciu susilyginuo.* Dglš. *Juokdarys: dramblį su muse palygino.* Ds. *Moteries teisių susilyginimas su vyro teisėmis* (rš.). *Susilyginimas dienos su naktimi* (rš.).

Pastarasis (nušautas Gudų girioje) *rytinio suopio egzempliorius* yra visai *tapatus su mano rinkinyje esančiais paukščiais* iš Lenigrado apylinkių. IvanLP II 253. *Realizmas I. Kostkevičiūtės* darbe *be pagrindo sutapatinamas su pažangumu.* LK II 438. *Lietuvių literatūroje* yra žinomi Maironio ir pačios S. Nėries protestai prieš poeto kūrybos lyrinio herojaus *sutapatinimą su poeto asmeniu.* LK IV 543.

Prielinksniais su, sulig dar gali būti reiškiamas daiktų ar veiksmų lyginimas kiekybiniu požiūriu.

Nepaneš Kazys sulig manim. Ds. *Sulig manim turi metu.* Šts. *Ana su manim tų metų.* Ktk.

2. Prielinksnis su, kaip ir į, yra vartojamas junginyje su būdvardžio *panašus* daugiskaitos forma ir reiškia vienarūsių daiktų panašumą tarpusavy.

Tuo tarpu jo brolis, kuris buvo su juo kaip du vandens lašu panašūs, ijojo į tą patį davarą. Lnkv. *Brolis su seseri panašūs.* Ktk.

Prielinksnis pagal

Prielinksnis *pagal* su galininku vartojamas savotiškam lyginimui reikšt. Šiuo prielinksniu yra žymimas daikto ar veiksmo ypatybės ribotumas.

Pagal lyginamuosius dalykus išskirtini du prielinksnio *pagal* vartojimo atvejai kalbamają reikšmę.

1. Prielinksnis *pagal* vartojamas, gretinant du to paties dalyko požymius, kurių vienas riboja kitą.

Tokia reikšme šis prielinksnis dažniau vartojamas žodžių junginiuose, kurių pagrindiniu nariu eina nelyginamojo laipsnio būdvardis ar dalyvis, prieveiksmis, rečiau — veiksmažodis.

Jis turėjo gražų berniuką, dailaus veido, tvirto sudėjimo ir jau, pagal jo aštuonerių metų amžių, gana nebeemažą (nebemažas, palyginus su kitais aštuonerių metų amžiaus berniukais). BalčHP 113. Gražus dar pagal metus. MiežBP 10. Pagal savo senumą jis gana gudrus. K I 477. Pagal savo metus jis gerokai paaugęs. JablRR I 656. Pagal metus dar nesena, tik taip atrodo. Žal.

Pagal metus gerai nušneki. Lkš. Pagal savo metus per daug visko matėme ir per daug greit pasename... SimonVK II 268. Homeras buvo aukštesnis ir gražesnis už Aristotelį, pagal savo amžių éjo visai tiesiai... BalčGK 193.

Kitados graži ir linksma, ji ne pagal metus suvyto tuose namuose, kurie nors ir buvo jos namai, tačiau jos ir vergija. CvR₁ II 68.

2. Prielinksnis *pagal* vartojamas, gretinant du daiktus pagal vieną ypatybę. Šiuo atveju pasakoma, jog vieno daikto ypatybė yra ribojama kito daikto tos pačios ypatybės.

Semenai pagal kitus javus nebrangūs. Ėr. Mūsų vaikas pagal kitus neblogas. Ktk.

Prielinksniu *pagal* gali būti reiškiamas daiktų lyginimas ir kiekybiniu požiūriu.

Pagal plotą žemės daugiau gyvulių turėtų būtie. Mrč. Pagal jo mokslą reikėtų tūkstantis rublių gaut (algos). Grl.

3. Prielinksnis *pagal* vartojamas, nusakant vieną daiktą kito su juo susijusio daikto atžvilgiu. Šiuo atveju lyginimo reikšmė turi atitikimo atspalvi (plg. su prielinksniu *sulig*). Tokie junginiai eina priežodžiais.

Pagal burną ir nosis. Kps. Pagal stogą ir lašas. Ktk. Pagal Jurgį ir kepurę. Škn. Pagal šlektą ir pilvas. Žsl. Pagal poną ir žiponas. Ktk.

Tarmėse tokia pačia lyginimo reikšme, kaip ir *pagal*, vartojamas ir prielinksnis *palei* su galininku.

Jis palei kitus ne toks dar blogas. Vlkv. Palei čerkutę da pagiedu. Krn. Jiji palei savo gražumą norėjusi išrinkti ir gražų jaunikaitę. BsMt I 32. Palei metus turėtų būti didelis derlius. Kps.

Palei kotą ir grybas. Grš. Palei Jurgį ir kepurę. Lp.

Išvados

Lyginimo santykiams reikšti vartojami šie prielinksniai: *už, per, prieš, iš, su, sulig, pagal, iš ir tarp*.

Atskirais prielinksniais reiškiami skirtinių lyginimo santykiai. Šių santykių prasminiai skirtumai priklauso ir nuo pačių prielinksnių, ir nuo jų vartojimo aplinkybių.

Prielinksniu *už* reiškiamas lyginamųjų daiktų skirtumas junginiuose, kurių pagrindiniu dėmeniu eina aukštesniojo (ar aukštèlesniojo) laipsnio būdvardis ar prieveiksmis: *baltesnis už sniegą, gražiau už mane*.

Grupė prielinksnių — *iš*, *už*, *per*, *prieš*, *tarp* reiškia išskiriamąjį lyginimą paprastai būdvardiniuose ar prieveiksminiuose junginiuose.

Prielinksniai *už*, *iš*, *tarp* (labai retai *per*, *prieš*) tokia reikšme yra vartojami aukščiausiojo ar aukštesniojo laipsnio būdvardžių ar prieveiksnių junginiuose, kurių priklausomuoju dēmeniu eina įvardžio *visas* daugiskaitos kilmininko arba galininko formos: *už visus geriausias, geresnis; iš visų gražiausias, gražesnis; tarp visų garsiausias*.

Prielinksniai *per*, *prieš*, taip pat *už* yra vartojami aukštesniojo laipsnio būdvardžių ar prieveiksnių junginiuose, priklausančiuose neigini turinčiam žodžiui: *per jį vyresnio nebuvo, prieš lakštingėles nėra gražesnio giedojimo, nér už ją stipresnio*.

Prielinksnis *per* panašiai pavartojaamas ir daiktavardiniuose junginiuose: *nér mésos per kiaulieną*.

Prielinksniu *prieš* reiškiamas daiktų priešpastatymas kokiui nors požiūriu. Taip šis prielinksnis vartojamas junginiuose, kurių pagrindiniu dēmeniu eina nelyginamojo laipsnio būdvardžiai, kai kurie veiksmažodžiai ir daiktavardžiai (klausiamosiuose sakiniuose): (*sūnus*) *prieš tévą mažas, prieš ją nublanksta*, (ką reiškia) *panagés prieš pieną?*

Prielinksniu *iš*, iš dalies *su* reiškiamas daiktų panašumas tokiuose junginiuose, kurių pagrindiniu dēmeniu eina būdvardis *panašus* ir vienas kitas veiksmažodis: *panašus iš tévą, panašūs vieni iš kitus*, (vaikai) *panašūs su tévais; atsigimé iš tévą*.

Prielinksniu *su*, *sulig* reiškiamas daiktų tapatumas, atitikimas kokiui nors atžvilgiu. Taip jie vartojamas junginiuose, kurių pagrindiniu dēmeniu eina būdvardžiai *lygus, tapatus* ar tos pačios šaknies veiksmažodžiai bei daiktavardžiai; taip pat daiktavardiniuose junginiuose, kur atžvilgio kilmininku nusakomas lyginimo pagrindas: *eglé sulig namu didumo* ir šių pavyzdžiu susidariusiuose junginiuose be kilmininko: *pušaitės sulig žmogum*. Atskiru atveju atitikimo atspalvi turi ir prielinksnis *pagal: pagal stogą ir lašas*.

Prielinksniu *pagal* (tarmėse ir *palei*) nurodomas ypatybės ar veiksmo ribotumas. Taip jis vartojamas junginiuose, kurių pagrindiniu dēmeniu paprastai eina nelyginamojo laipsnio būdvardis, rečiau prieveiksmis bei veiksmažodis: *gražus pagal amžių, pagal metus perdaug* (matém), *suvyto ne pagal metus*.

УПОТРЕБЛЕНИЕ ПРЕДЛОГОВ ДЛЯ ВЫРАЖЕНИЯ СРАВНИТЕЛЬНЫХ ОТНОШЕНИЙ

Э. ВАЛЮЛИТЕ

Резюме

В современном литовском языке для выражения сравнительных отношений употребляются предлоги *už* «за», *iš* «из» и *tarp* «среди», *per* «через», *prieš* «против», *i* «на», *su* «с», *sulig* «с», *pagal* «по сравнению с».

Предлог *už* с винительным падежом может обозначать несколько оттенков сравнительных отношений.

1) В словосочетаниях, в которых главный член выражается именем прилагательным или наречием в сравнительной степени, обозначаются сравнительные отношения с оттенком различия, напр.: *baltesnis už sniegą* — более снега, *greičiau už manę* — быстрее меня.

2) В словосочетаниях, в которых в роли главного члена выступают имена прилагательные или наречия превосходной, реже — сравнительной степени, а в качестве зависимого члена — местоимения *visas* «весь», реже — *viskas* «всё», предлог *už* выражает сравнительные отношения с оттенком выделения, напр.: *už visus gražiausias* — красивее всех (досл.: за всех красивейший); такие же самые сравнительные отношения выражаются и в словосочетаниях, в которых главным членом выступают также имена прилагательные или наречия сравнительной степени, подчиненные слову с отрицанием, напр.: (*nebuvo*) *už jį geresnio* — (не было) лучше него (досл.: за него лучшего).

Предлоги *iš*, *tarp* с родительным падежом также выражают сравнительные отношения с оттенком выделения. Они употребляются, как и предлог *už*, в словосочетаниях, в которых главный член выражается именем прилагательным в превосходной или сравнительной степени, а зависимый — местоимением *visas*, напр.: *gražiausia iš visų* — красивейшая из всех, *garsiausias tarp visų* — известнейший среди всех.

Предлог *per* с винительным падежом изредка употребляется, как и предлог *už*, в словосочетаниях, в которых главным членом выступают имена прилагательные или наречия в сравнительной степени, связанные со словом, имеющим отрицания, для выражения сравнительных отношений с выделительным оттенком, напр.: *per jį vugesnio nebuvo* — старше его не было (досл.: через его старшего не было). Предлог *per*, в отличии от предлога *už*, употребляется и в словосочетаниях, в которых главным членом выступают имена существительные, также связанные со словом с отрицанием, напр.: *nė medžio per ąžuolą* — нет дерева лучше дуба (досл.: нет дерева через дуба).

Предлог *prieš* с винительным падежом может выражать сравнительные отношения с оттенком противопоставления.

1) Этот предлог употребляется, когда нужно подчеркнуть различия между предметами в каком-нибудь отношении. Такие отношения передаются в словосочетаниях, в которых главным членом выступают имена прилагательные в положительной степени, напр.: *prieš tėvą sūnus tačias* — по сравнению с отцом (досл.: против отца) сын маленький; также некоторые глаголы, напр.: *prieš ją piblanksta* — по сравнению с ней (досл.: против нее) тускнеет; в именных словосочетаниях (в вопросительных предложениях), напр.: *kas tu prieš manę?* — кто ты против меня?

2) Предлог *prieš* изредка выражает сравнительные отношения с оттенком выделения, как и предлоги *per*, *už*, напр.: *prieš lakštingalos nėra gražesnio giedojimo* — нет лучше соловьиного пения (досл.: против соловьиное пение нет лучшего).

Предлог *į* с винительным падежом сравнительные отношения обозначает в словосочетаниях, в которых в роли главного члена выступают слова со значением подобия, напр.: *rapašus į tėvą* — похож на отца.

Предлоги *su*, *sulig* с творительным падежом выражают сравнительные отношения с оттенком сходства, тождества. В таком значении они употребляются в словосочетаниях, в которых главным членом выступают слова со значением тождества, соответствия, напр.: *lygus su medžiu* — равный с деревом; также в именных словосочетаниях типа: *rugiai sulig žmogum (didumo)* — рожь (величиной) с человеком.

Предлог *pagal* с винительным падежом указывает ограниченность качества или действия. Так он употребляется в словосочетаниях, в которых роль главного члена обычно исполняют имена прилагательные в положительной степени, реже наречия и глаголы, напр.: *pagal kitus neblogas* — сравнительно с другими неплохой, *pagal metus perdaug (matém)* — по возрасту слишком много (видели).

Предлог *pagal* в определенных условиях выражает и сопоставления с оттенком соответствия, напр.: *pagal stogą ir lašas* — какая крыша, такая и капля (досл.: по крыше и капля).